

Христо РИСТОВСКИ

РЕВОЛУЦИОНЕРНАТА АКТИВНОСТ НА ПЕТРЕ АНГЕЛОВ

Меѓу плејадата македонски револуционери што својот живот му го посветиле на ослободителното дело на македонскиот народ, секако спаѓа и револуционерот Петре Ангелов.

Петре Ангелов е роден во преспанското село Граждено¹⁾ 1895 година во македонско револуционерно семејство. Татко му на Петре, Атанас, поради неговото активно учество во македонското национално ослободително движење, во 1916 година бил затворен во Солун, а потоа убиен од грчките власти²⁾. Истовремено и семејната кука на Ангелови беше изгорена. Мајка му, Софија, била принудена плевната да ја претвори во семеен дом за да им даде привремено засолниште на Петре и на неговите помлади браќа: Ставре, Филип, Борис, Климе и Атанас.

Страотиите што ги носеле со себе балканските војни³⁾, како и неподносливото национално и социјално угнетување, го принудија Петре како и други илјадници Македонци, да ги напуштаат своите родни огништа и да имигрираат преку океанските земји. При крајот на 1912 година, Петре Ангелов заминал за САД. По две години му се придружиле и неговите браќа, Ставре и Филип.

Петре во САД престојувал до 1916 година, а во средината на истата година тој заминал за Аргентина и се настанил во градот Чако. Во Аргентина, Петре заедно со други Македонци, ги организирал првите помагателни друштва во оваа латинско-американска земја⁴⁾. Во клубовите се зборувало на мајчин ја-

¹⁾ Христо Ристовски, Некои етнографски податоци за Мала Преспа по Втората светска војна, Научна мисла Битола, 1981, стр. 617—619.

²⁾ Од село Граждено биле стрелани и Мијал Костов, Сотир Јанковски, Илија и Стерио Ралев, Христо Донеv, Наке Гесков и Стерио Марков.

³⁾ Стојан Киселиновски, Грчката колонизација во Егејска Македонија (1913—1940), Скопје, 1981, стр. 47—94.

⁴⁾ Другарска желепка за другара П. Ангелов, Детроит, 12 август, 1932 год. стр. 1 (Фотокопија од документот се наоѓа кај авторот).

зик, на материјално послабите членови, од клубовите им била доделувана парична и друг вид на материјална помош, додека на новодојдените сонародници им помагале во вработувањето и во прилагодувањето во новата средина. Петре Ангелов ја продолжувал оваа хумана и национална активност на спомагателните македонски друштва во Аргентина и во САД, а истовремено тој се стремел да го прошири кругот на новите активности, т. с. да ги политизира. Тој бил на мислење дека Македонските иселеници не само во Аргентина, туку и во другите делови на светот треба да бидат обединети⁵⁾ и сметал дека „за страдањата на голготата на македонскиот народ не се виновни балканските народи, туку нивните буржоазии“, сметајќи дека, ослободувањето на Македонија е можно само во сојуз со прогресивните сили на Балканот⁶⁾.

По кратко задржување во Аргентина, кон крајот на 1916 година се враќа во САД, но не за долго време. Кога Балканскиот полуостров беше опфатен од виорот на Првата светска војна, тој решил да се врати во Македонија и да учествува во овие историски настани.

Од САД, преку Аргентина, Петре Ангелов со брод пристигнал во Солун. Оттаму заминал за Ресен за да биде колку што може поблиску до Преспа и до неговото село Граждено. Незадоволен од новата политичка положба на Македонија, која се наоѓала под бугарска власт, тој решил да се врати повторно во САД. Но, неговата намера била откриена од бугарските власти и од истите, Петре бил присилно мобилизиран и испратен на јужниот фронт, каде го затекнува и крајот на војната⁷⁾.

По војната Петре емигрира во Бугарија. Во тој период, на кратко време бил заведен од великобугарската пропаганда, во чија полза и тој организирал една вооружена чета составена од дванаесет души. Неговото поле на активност беше егејскиот дел на Македонија. Така, во 1922 година тој преку Албанија навлегол во Егејска Македонија. Петре Ангелов, дејствувал на подрачјето Лерин, Суровичево, Воден, Преспа и пред сè во неговото родно село Граждено. По ова дејство, тој набргу доаѓа до заклучок дека делува против интересите на својот народ, поради што се повлекува од Преспа, воедно ги ограничува своите комитски акции. Покасно од нив, тој потполно се откажал.⁸⁾

За неговата храброст, жителите од Мала Преспа со гордост зборуваат... Еден ден Петре Ангелов влегол во селото, набргу грчката полиција ја обиколила селската црква во која се

⁵⁾ Филип Ангелов, Зашто се отказвам од МП Организација цит дело, стр. 1.

⁶⁾ Исто.

⁷⁾ Исто.

⁸⁾ Исто.

наоѓал и Петре. Тој не ја изгубил ладнокрвноста и присеб-
носта, стрелал кон камбаната, од нејзиниот звук селаните се
собрале пред црквата. Во создадениот немир, Петре успеал да
се извлече од непријателскиот обрач.⁹⁾

Револуционерот Петре Гелев
Ангеловски (Доневски)

⁹⁾ Според сеќавањата на Гоче Ристовски, од село Граждено, сега-
шен жител на Битола.

Кога грчката потера повторно се појавила во Граждено, Петре ги пречекал весело, со нив пеел и играл. Кога завршила селската слава и Петре се повлекол од селото, тогаш грчките војници сфатиле дека заедно се веселеле со комитата Петре Ангелов што толку упорно го барале¹⁰⁾.

Вакви потери грчките власти често организирале против Петре кој што повеќе пати наоѓал сигурно засолниште во илегалното поминување преку албанската граница. Поради зачестените протести од грчкото кралство, албанските власти го уапсиле Петрета и му наредиле заедно со уште дванаесет соборци да ја напушти Албанија¹¹⁾. Тие во 1924 година со еден мал параброд пристигнале во Италија, а оттаму продолжиле за Париз. Неговиот престој во Париз бил краток, но корисен. Петре имал прилика одблизу да ги набљудува внатрешните политички превирања во Франција. Во почетокот на 1925 година од Париз, Петре Ангелов се преселил во Виена.

Престојот на Петре во Виена има сериозно влијание врз неговиот идеен и политички развој. Таму тој дознава за формирањето на ВМРО (Обединета) и ги прифаќа нејзините политички определби. Со тоа кај него е видлив процесот на политичката еманципација, оддалечувајќи се и потполно откажувајќи се од ТМРО (Врховисти) која ја „ослободуваше“ Македонија со бомби и атентати. „Бомбите и атентатите, сметал Петре, нема да вродат плод во ослободувањето на Македонија, туку таа треба да се ослободува преку една добро организирана политичка организација која ќе биде способна да го обедини напатениот македонски народ и во една заедничка класна борба со другите прогресивни сили на Балканот, македонскиот народ ќе ја извојува својата општествена, политичка и национална слобода¹²⁾“.

Во 1926 година, Петре ја напуштил Виена и се враќа во Бугарија, во градот Хасково. Во тоа време, поради зачестените прогони од грчките власти во егејскиот дел на Македонија и од селото Герман емигрирале голем број Македонци¹³⁾. Петре во Хасково извршувал одговорна работа. Тој несреќните емигранти ги праќал, ги сместувал и ги обезбедувал со работа. Повеќето од нив биле сместени во делот на градот тн. „Македонска колонија“.

Петре бил трогнат од несреќната судбина на неговите сонародници, поради што доброволно примил во својот стан едно семејство од село Герман. Многу од нив, Петре, ги зачленил во македонските добротворни клубови и во организацијата на ВМРО (Обединета).

¹⁰⁾ Според усмените податоци на Доне Донеv, од село Граждено Мала Преспа, сегашен жител на Тетово.

¹¹⁾ Съзнание, цит. дело.

¹²⁾ Исто.

¹³⁾ Спиро Лаов, Стојан Трајкојчин, Доне Геровски, Васил и Герман Поповски и други.

Во својата политичка активност, Петре ја обелоденувал вистината на антимакедонската суштина на ВМРО (Врховисти). Тој особено забележува на ВМРО (Врховисти) дека сака да го потчини македонското национално ослободително движење со терор и политичка демагогија. „Тука во Бугарија, му пишувал тој на брат му Филип, се вршат и други несносни работи. Од сето тоа најопасно е самоистребувањето на Македонците. За време од три до четири години, тука во Бугарија се убиени околу 200 луѓе од редовите на најдобрите синови на Македонија. Тие се убиени од разбојничката банда на В. Михајлов, од тој подлец и мизерник, подржуван од бугарските власти кои ги убиваат нашите најдобри синови... Таква е организацијата на овој разбојник (Ал. Капоне)...“. Петре го предупредува Филип дека ТМРО (Врховисти) ги рашири своите раце и во САД, „Брате, му пишувал тој во истото писмо, и ти да немаш некаква работа со членовите на организацијата, со Асен Аврамов, Лубен Димитров и со Јордан Чкатров“. Во истото писмо, Петре, прави краток политички осврт на дејноста на ВМРО (Врховисти). Тој сметал дека „ВМРО (Врховисти) не бара ослободување на Македонија, ниту на македонскиот народ, туку обединување на Македонија кон Бугарија“. Затоа Петре го советува брата си од многубројните организации да верува на ВМРО (Обединети) и бил убеден дека и таму ќе дојде време кога и тие ќе ја дознаат вистината за која тој му пишува¹⁴).

Во едно друго писмо испратено од Петре до најмалиот брат Атанас, тој го прашува; „Брату, во твоето писмо ти ми пишуваш да живеат револуционерите! Добро, кои револуционери? Знај, продолжува Петре во писмото, дека тука во Бугарија има неколку вида револуционери. Ние имаме ВМРО (Обединета), која вие таму ја сметате за вистинита?“ И во ова писмо Петре Ангелов ги обвинува луѓето на Ванчо Михајлов за предизвиканиот раздор што тие го внеле во Организацијата и за нивната реакционерна политичка ориентираност¹⁵).

Една ваква антиврховистичка активност на Петре Ангелов, не можела да не го привлече вниманието на ВМРО (Врховисти). Таа политичка активност на Петре Ангелов ја оценила како мошне штетна и опасна. Затоа решила Петре физички да го ликвидира. Претходно тие од него побарале политички да се преиспита, да се откаже од ВМРО (Обединета), да соработува со нив, единствено да дејствува во редовите на ВМРО (Врховисти). За тоа тие биле готови да му ги простат претходните „гревови“, воедно да му помогнат на Петре да го доврши образованието во Софија и таму да живее.

¹⁴ Писмото на Петре Ангелов е упатено од Бугарија на 3 септември 1931 година, до брат му Филип.

¹⁵ Од писмото на П. Ангелов испратено до својот брат Атанас, објавено во „Съзнание“, година X, број 33, 12 август 1932. стр. 1.

Петре Ангелов, сите врховистички понуди ги одбил. Тој ја отфрлил политичката соработка на ВМРО (Врховисти) иако знаел што го чека. Во едно од последните писма испратено до Филип, тој му изразил претсмртно сомнение: „Тие, му пишувал Петре на Филип, сакаат да ме убијат...“ Петре, пред сериозните закани, за последен пат бара од братата му Филип правилно да го разбере и по неговата смрт и понатаму да верува во македонското национално ослободително движење. „Знај брату, му пишувал тој, слободата е далеку од нас, тие во тоа ни сметаат и истите од нас ја оддалечуваат... Тие ли нас ќе не ослободат? Не, тие и мене сакаат да ме убијат... Верувај во нашето ослободително дело, кое нè води кон долго очекуваната победа...“¹⁶⁾.

По сето тоа, на 27. јуни 1932 година, Петре Ангелов е убиен од еден македонски емигрант од село Герман кој што подолго време живеел во неговиот стан и од Петре бил секогаш економски помаган. Петре Ангелов бил убиен на ист начин како што биле убиени и стотици други чесни Македонци, подло и немилосрдно. Бил убиен во сопствениот стан од заведениот македонски емигрант¹⁷⁾

Смртта на Петре Ангелов, болно одекнала сред македонската емиграција во Бугарија. По тој повод во Софија се одржала комеморација на која присуствувал и брат му на Петре, Борис¹⁸⁾. „Сите присутни се секава Борис, се заколнале дека ќе го продолжат револуционерното дело на Петре и дека убијците одговорно ќе бидат казнети“. По враќањето на Борис во селото, тој ги известил жителите на Граждено за трагичната смрт на Петре. По оваа вест, тие на почесен начин со изведба на молитва во селската црква, се опростиле од „Бесмртниот комита“.

Убиството на Петре Ангелов, болно одекнало сред македонските иселеници и во САД, Канада и Аргентина¹⁹⁾. По овој настан, брат му Филип, на 12 август 1932 година упатил протестно писмо до весникот „Съзнание“, во кое, ја обелоденува антимакедонската политика на ВМРО (Врховисти), сметајќи ја нивната политика како мошне опасна и лажна и дека нивните водачи ги организираат масовните убиства над чесните македонски револуционери. Поради тоа, тој се откажал да соработува со македонската политичка организација (МПО), обвинувајќи ја како антимакедонска организација. Во протесното писмо ги предупредил убијците, ако тие не престанат со пла-

¹⁶⁾ Дел од содржината на последното писмо испратено од Петре до Филип Ангелов, цит. дело, стр. 1.

¹⁷⁾ Според протестното писмо на Филип Ангелов, објавено во весникот „Съзнание“, цит. дело, стр. 1, стои дека „Петар Ангелов е убит на 28. VI. 1932 година в Хасково“. Точниот датум на убиството на Петре Ангелов е 27 јуни 1932 година.

¹⁸⁾ Според усмените податоци на Борис Ангелов, село Граждено, Мала Преспа.

¹⁹⁾ „Другарска жалепка за другара П. Ангелов“, цит. дело, стр. 1.

нираните злосторства над чесните Македонци, тие нема да поминат неказнети. „Секоја пролеана капка крв на нашите браќа, ги предупредувал Филип, вие десетпати повеќе ќе ја платите...“²⁰⁾

Смртта на Петре Ангелов не беше залудна, револуционерната прогресивна национално-македонска традиција ќе ја продолжи неговиот внук, Лазо Ангеловски²¹⁾, кој со својата револуционерна дејност и просветна активност во периодот на Граѓанската војна на Грција, ќе впише уште една светла страница во национално-ослободителната борба на македонскиот народ.

Hristo RISTOVSKI

THE REVOLUTIONARY ACTIVITY OF PETRE ANGELOV

Summary

In the article the aim of the author is to point out the revolutionary activity of Petre Angelov in Macedonia and abroad. He pays a special attention to his revolutionary activity in Argentine where Petre Angelov together with other Macedonian intellectuals established educational clubs. Further on he is going to present a lot of data concerning his correspondence with his brothers Philip and Atanas. He is making an attempt to explain the internal struggle of IMRO, the interference of the Bulgarian court in the internal Macedonian matters. Through the activity of Petre Angelov the author gives a lot of data and events which used to happen at the Balkan and the First world war.

At the end he underlines the importance of the revolutionary activity of this Macedonian revolutionary whose activity is not known up to now by our historiography. This is the first contribution concerning his wide activity about the Macedonian question and national liberation.

²⁰⁾ Съзнание, цит. дело.

²¹⁾ За животот и активноста на Лазо Ангеловски, види: Ристо Кирјазовски, Животниот пат на учителот Лазо Ангеловски и неговата трагична смрт, Просветно дело, 1972, бр. 9—10, стр. 639—640 и Христо Ристовски, Некои нови сознанија на просветната и револуционерната дејност на Лазо Ангеловски, сп. Историја, XIX/2, Скопје, 1983, стр. 219—236.